

Území, na kterém se realizovaly stavební práce, se nachází v nedalekém sousedství historického jádra města a od počátků Brna ve 13. století bylo zapojeno do okolní sídelní struktury. Tvořila ji předměstí, jež spadala pod jurisdikci města a vůči městu byla zpoplatněna daněmi, a několik dalších osad a sídel, která měla rozličný status.

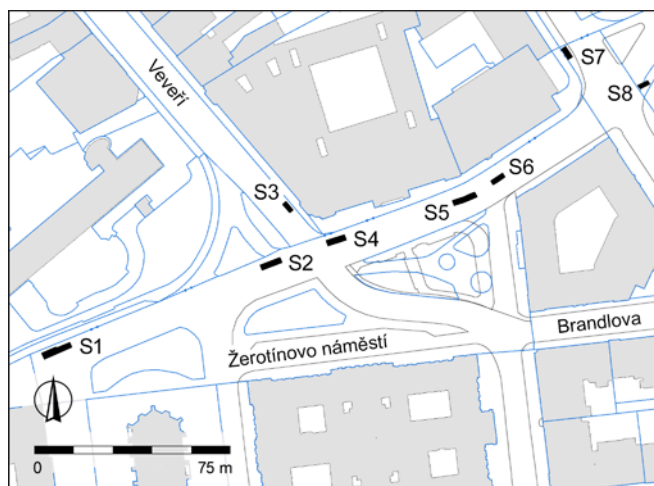
Geologické podloží se podařilo dosáhnout pouze ve výkopech ve východní části dotčeného prostoru. Představoval ho půdní horizont (ornice), který dosedal na sprašovou návěš. S obdobím středověku je možné spojit pouze několik uloženin. Výkopem byla narušena jáma, z níž byly zachyceny pouze horní hrana segmentu jižní stěny a svrchní části výplně. Velice pravděpodobná se zdá interpretační varianta, v níž můžeme výkop ztotožnit s korytem potoka, který podle archivních pramenů tekł z dnešní Údolní ulice po severním obvodu města (dnes severní hranice Žerotínova a Moravského náměstí) a z pravé strany ústil původně do Ponávky a později do Hutterova rybníka.

O potoku mnoho podrobností nevíme. Je možné vyslovit hypotézu, zda původně nesměřoval jeho tok jinudy, a teprve s výstavbou města byl přeložen na severní obvod. Předpokládalo by to výkop umělého koryta, snad mohly být využity také sníženiny či deprese terénu v původním georeliéfu předmětného území. Linie koryta je patrná na obrazech z poloviny 17. století, které zachycují obléhání Brna švédskými vojsky v roce 1645 (uloženy v Muzeu města Brna – inv. č. 2284 a 2285). Úsek podél severní hranice dnešního Žerotínova náměstí až k Hutterovu rybníku se zde jeví jako poměrně široké koryto bez přítomnosti vody. Je otázkou, zda jde o původní stav, nebo o úpravu švédského vojska, které ho využilo jako krycí zákop. Původní šířku do jisté míry potvrzuje vyobrazení mostů při dnešních ulicích Lidická a Veveří. Je také otázkou, zda obléhatelé svedli vodu potoka jinam, nebo jí neprotékalo tolik, aby k tomu byli nuceni. Případně mohlo být koryto suché a zaplavováno jen sezónně nebo v určitých periodách. Nevíme, zda a případně jaké úpravy koryta proběhly v souvislosti s výstavbou bastionového opevnění města započatou ve 2. polovině 17. století. Do blízkosti jeho linie dosahoval vnější okruh budovaný v 1. polovině 18. století. Zhloubené koryto včetně přemostění na několika místech existovalo ještě na počátku 19. století (viz plán z roku 1802 – uložen v Archivu města Brna – K12). Na indikačních skicách již není zakresleno.

Jmenované svrchní výplně zachycené výkopu obsahovaly četné zlomky keramických nádob, které je možné datovat do 17. (zřejmě jeho 2. poloviny), případně 18. století. Snad lze přistoupit na hypotézu, že umístění uloženin odpovídá tomuto období a souvisí s regulací původního koryta během výstavby bastionového opevnění. Může však jít i o zásypy až z 19. století, kdy koryto definitivně zaniklo.

V západní části dotčeného prostoru se potvrdil již známý poznatek, že zde došlo v období středověku, a především novověku k výraznému navýšení terénu. Povrch geologického podloží se místy nachází až 5 metrů pod stávajícím povrchem. Aktuálně byla zachycena horní sekvence archeologického souvrství, která náleží období novověku.

Tvořil ji poměrně velký počet uloženin, které měly rozličné složení a parametry. Obecně je však lze všechny prohlásit za navážky. Upřesnění či změnu interpretace by mohla přinést pouze jejich plošně provedená exkavace. Ta by také umožnila přesnější datování jednotlivých vrstev a následné rozčlenění souvrství po jednotlivých historických obdobích. V utváření souvrství je však zřejmě nutné předpokládat několik základních fází spojených v tomto prostoru především s budováním bastionového opevnění města ve 2. polovině 17. století, jeho posilováním v 1. polovině 18. století a jeho demolicí a planýrováním v 19. století. Potvrzením postupného vývoje je přítomnost kamenného dláždění (Zůbek 2020).

Obr. 29. Brno, Žerotínovo náměstí. Vyznačení výkopů stavby – sondy S1 až S8. Archaia Brno z. ú.

Fig. 29. Brno, Žerotínovo Square. Construction excavations are marked as pits S1 to S8. Archaia Brno z. ú.

Literatura

Zůbek, A. 2020: *Brno, Žerotínovo náměstí rekonstrukce plynovodu.*

Rkp. nálezkové zprávy, č. akce A47/2020. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Summary

An excavation in Žerotínovo Square in Brno (Město Brno cadastral area, Brno-City District; Fig. 29) unearthed basic information about the composition of the historical terrain in the area. The most distinctive documented situation was a trench identifiable with the bed of a stream, which according to archival sources, ran from present-day Údolní Street and at first sight was a right-bank tributary of Ponávka Stream and later Hutter Pond.

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Ponava, okr. Brno-město)

Ul. Botanická č. p. 70, parc. č. 254/2.

Novověk – industriální období. Areál nezemědělské výroby, areál těžby. Plošný odkryv. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: WGS-84 – 49.2111225N, 16.5986347E

Při výstavbě objektu tělocvičny u Sportovního gymnázia Ludvíka Daňka na brněnské Ponavě v září 2020 došlo při budování stavební jámy a základů k narušení původního cihlářského hliníku a následně i žárové vypalovací pece z období raného novověku. Zkoumaná plocha se nacházela v prostoru kdysi rozsáhlého zavezeného hliníku městské cihelny brněnského podnikatele s vlnou Rudigera Deyckse mezi objektem gymnázia a ulicí Ptašinského. Byl odkryt téměř celý půdorys šestikanálové pece o původních rozměrech cca 13 × 15 m v úrovni základů, kterým se vyhnulo rozebrání zdív. Na základě původní stavební dokumentace bylo možné výstavbu pece spojit s rokem 1871 (Holub 2018, 37, obr. 28).

Literatura

Holub, P. 2018: Historická plánová dokumentace brněnských cihlářských pecí. *Archeologia technica* 29, 32–41.

Summary

A brickyard clay pit and a kiln were disturbed during the construction of a gymnasium near Ludvík Daněk Sports Secondary Grammar School in Botanická Street in Brno (Ponava cadastral area, Brno-City District) in September 2020. Almost the whole layout of the foundations of a six-channel kiln with the dimensions of c. 13 × 15 m was preserved. The installation was part of the R. Deyck brickyard established in 1871 (Holub 2018).

Petr Kos

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Hybešova č. p. 41, parc. č. 1558.

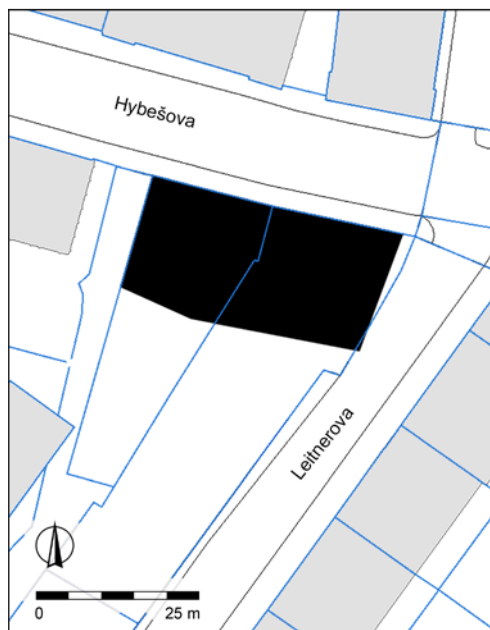
Novověk, industriální období. Předměstí. Plošný odkryv.

Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84 – 49.1891356N, 16.6020522E

Na jaře roku 2020 byl realizován menší záchranný archeologický výzkum v Brně na ulici Hybešova č. p. 41 (Sedláčková, Zbranek, 2020; obr. 30). Prostor je na historických mapách vyobrazen bez zástavby, jednalo se tedy patrně o zahradu. Vlastní ulice Hybešova je poprvé uváděna až roku 1782 jako Strassengasse. Situace se mění v letech 1845–1847, kdy na dnešním č. p. 43 nechal postavit palác podnikatel Karl von Skene. Vlastní prostor Hybešovy č. p. 41 je do roku 1855 vyobrazen s menší vodotečí, avšak na mladších mapách není vodoteč již vyobrazena.

Výzkum byl prováděn formou dohledu a po demolici domu byla sledována skrývka a odstraňování základů novorenesančního bytového domu č. p. 41 patrně z počátku 20. století (obr. 31). Na niveletě 199,50 m n. m. bylo zachyceno koryto vodoteče v délce nejméně 30 m a šířce až 2,2 m, které bylo zkoumáno metodou pásových sond. Materiál získaný z výplně koryta vodoteče je novověkého stáří (17.–19. století). Celá plocha výzkumu byla začištěna a zdokumentována (obr. 31). Bylo odkryto několik novověkých objektů, přičemž v jednom z nich se podařilo zachytit konstrukci pro svod vody do zjištěné vodoteče. Tvořilo ji dlabané dřevěné korýtko složené z několika kusů o celkové zachycené délce 3,7 m. Dendrochronologicky byla konstrukce datována po roce 1554, patrně se ale jednalo o druhotně využitý prvek. Ze zásyvu tohoto výkopu byl získán materiál náležející 17. století.

Obr. 30. Brno, ulice Hybešova. Přehled plochy záchranného archeologického výzkumu. Archaia Brno z. ú.

Fig. 30. Brno, Hybešova Street. Overview of the rescue excavation area. Archaia Brno z. ú.

Při závěrečném bagrování na základovou spáru stavby bylo na profilu, pod výše popsaným korytem, dokumentováno další, starší koryto vodoteče o minimální šířce 7 m, které bylo vyplněno náplavovými hlinami. Z tohoto staršího koryta vodoteče se nepodařilo získat žádnou keramiku, lze ale předpokládat minimálně jeho vrcholně středověké stáří.

V rámci záchranného archeologického výzkumu se podařilo ověřit trasu menší vodoteče vyobrazené na mapových podkladech z let 1825 a 1855, patrně zasypané po polovině 19. století, kterou lze pravděpodobně spojit s tzv. Novosadským potokem. Pod touto vodotečí bylo zachyceno ještě starší koryto vodoteče. Zajímavostí byla i novověká konstrukce dřevěného korýtko (kanálku) svádějícího vodu od jihu do mladší vodoteče, která byla konstruována z druhotně využitých dřevěných prvků.

Literatura

Sedláčková, L., Zbranek, H. 2020: A06/2020 Brno, Hybešova 41.

Rkp. terénní dokumentace. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Obr. 31. Brno, ulice Hybešova. Letecký pohled na plochu záchranného archeologického výzkumu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 31. Brno, Hybešova Street. Aerial view of the rescue excavation area. Photo by Archaia Brno, z. ú.